

„természetesnek éreztük, hogy nem publikálhatunk”

MÁNDY IVÁN RÓL

– *Mikor és hogyan ismerkedtek meg?*

■ A nevezetes Darling eszpresszóban találkoztunk először, ami a Károlyi-kerttől karnyújtásnyira volt, a Ferenczy István utcában. A közeli egyetemről átjártak a lányok, és itt lehetett ismerkedni. Volt egy belső rész is, de mi kint ültünk, ahol a kávéfőző volt. Mándy, Rába György, Lengyel Balázs, Jékely Zoltán, Kormos István, Lakatos István, Végh György, Vajda Endre, Rubin Szilárd járt oda, ritkábban Nemes Nagy Ágnes, és sokan mások. Határ Győző törzsvendégnek számított.

– *Mit köszönhet a magyar irodalom a Darlingnak?*

■ Erről a helyről indult a sírversek divatja. Jékelynek az 1948-as, *Álom* című kötetét az akkor létrehozott cenzúrahivatal betiltotta. Ki volt már nyomva, de be kellett küldeni az Országos Könyvhivatalnak, amely a példányokat visszavonta és bezúzatta. Azzal az indokkal tiltották be, hogy ez olyan temetői költészet. Erre Jékely azt mondta, hogy jó, akkor írok sírverseket. Ekkor kezdte el a később folklorisztikussá váló sírversek írását, melyek írókról, kíméletlen hangvételben születtek. Különösen azokról, akik „bezupáltak”, beálltak a párt mögé. Olyan is volt, hogy valaki – noha tudta, hogy a sírvers milyen kegyetlen műfaj – hiányolta, hogy róla nem írnak. A szocialista realizmus felé kacsingató, franciás műveltségű Sőtér Istvánról íródott az „Itt nyugszik Sőtér Étienne, / egyre inkább keletyien” kétsoros, de volt olyan is, hogy „Itt nyugszik Komlós Aladár, / a konzervatív haladár”. Mándynál, a *Fabulya felesége*iben ez szerepel: „Itt nyugszik Fabulyáné / ritkán volt Fabulyáé”.

– *Beséeljünk még kicsit a megismerkedésükről.*

■ Mándy kezdettől fogva sokat járt kávéházakba, néha kocsmákba is. Az előbbieken inkább üldögélt, utóbbiakban anyagot gyűjtött, mondatokat, mondatfoszlányokat kapott el. Például járt a Hullamosó nevű vendéglőbe, ami a Rókus kórház mellett üzemelt. Az a legvalószínűbb, hogy 1947 végén, '48 elején már ismerhettem őt a Darlingból. Ő ott dolgozott is. Nem írt folyamatosan, hanem cédulákra jegyezte fel, ami éppen az eszébe jutott, és amit aztán később felhasznált.

Lator László

Emellett az Eötvös-kollégiumban az utolsó pillanatban, a fordulat éve, 1948 tavaszán volt egy Újhold-est, amelyen Szabó Magda és Rába György mellett ő is megjelent. Fodor András Eötvös-kollégiumról írott naplójából [*A Kollégium. Napló, 1947-1950 – D. F.*] lehet tudni, hogy Mándy rendszeresen járt a kollégiumba, akár Rába György, Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes, vagy az egykori kollégisták, Jékely, Kodály Zoltán, vagy Jankovich Ferenc. Szeretett ismerkedni, társasági ember volt. Biztos, hogy a kollégiumban is beszélgettünk.

– *Milyen volt az Újholdon belül a pozíciója?*

■ Prózászerkesztő lett, összefjárt a többiekkel a Darlingban és a Stühmerben is, nagyon jó viszonyban állt velük. Lengyel Balázs az akkori kortárs próza legjelentősebb alakjának tartotta őt.

– *Léptek fel közösen irodalmi rendezvényen?*

■ Az egyik régi Eötvös-kollégista, Rusvay Tibor Tatabányán volt tanár, és meghívott oda minket, Fodor Andrást, Mándyt, Rába Györgyöt és engem egy író-olvasó találkozóra. Ez sem lehetett '48 után, esetleg '49 legelején, mert akkor már nem léphettünk volna fel, hiszen a párt számára nem kívánatos írók lettünk. Mándy nem szeretett beszélni. Ha kérdeztek valamit, akkor Rába György, Fodor András, esetleg én válaszoltam. Viszont amikor felolvasta *A tribünök árnyékát*, azzal fergeteges sikert aratott. Nagyon jól olvasta azon a kicsit sírós hangján.

– *A Darling-időszak után hol találkoztak?*

■ A Darlingból a Szentkirályi utcai Stühmer eszpresszóba szoktunk át. Talán azért is jártunk inkább oda, mert a szó politikai értelmében intimebb hely volt. Be lehetett menni egy belső helyiségbe, ahol magunk közt lehettünk. Persze nem tudom, nem voltak-e lehallgatókészülékek... Az Eötvös-kollégium megszűnése idején [a kollégium 1950-ben zárt be – D. F.] az írók nagyobb része hallgatott. Ekkoriban Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs Kékgolyó utcai lakásán találkoztunk, ahol Mándy is rendszeresen előfordult.

Ott kerültek a kezünkbe azok a versek, novellák és regények, melyeknek a megjelenésére nem mutatkozott semmi remény. Így ott olvastam például kéziratban Szabó Magda *Freskó* című regényét. El nem tudtuk képzelni, hogy valamikor meg fog jelenni nyomtatásban. Nem is a tartalma vagy a gondolatvilága, hanem a szerkezete miatt: az idősíkokat váltogatta, ami önmagában is elképzelhetetlen és tilos volt akkoriban Magyarországon. De ott olvastam Kálnoky vagy Jékely verseit is. Kormos István és Domokos Mátyás is járt oda.

Mándy akkoriban írott novellái több okból sem jelenhettek meg. Ahogy később mondták rá, és ahogy ő azt el is vállalta: a pálya szélére került. Olyan dolgokat írt meg, melyek a történet, a megjelenített személyek miatt is tabunak számítottak. Az *Előadók, társszerzők* novelláira gondolok. Nagyon sok létező személyt írt meg bennük, ahogy a későbbi történeteiben is. A *Fabulya* is tele van valóságos vagy majdnem valóságos figurákkal.

– *Fabulya alakját Végh Györgyről mintázta. Kiket írt még meg rajta kívül?*

■ Az *Előadók* Billerét Szabó Edéről mintázta, aki egyrészt az egyik legtehetségesebb kritikus volt a háború után, másrészt a satirikus, groteszk irodalomba illő figura. A *Fabulya* Turcsányi nevű alakjához pedig Szomráky Sándor költő jelentette a mintát, aki a *Nők Lapjánál* dolgozott '57 után, és kicsit furcsa figura volt. De nemcsak az íróbarátait, hanem például az eszpresszók kisasszonyait is szerette megírni. A Darlingban az egyiket hintalófenekű Juciként emlegette, őt meg is írta ezen a néven a *Fabulyában*, ami egyébként egy nagyon jellemző munkája Mándynak. Hihetetlenül szelíd, de rosszmájú ember volt, a szó írói értelmében. Végh Györggyel jó barátságban volt, de ez mégsem gátolta meg abban, hogy kegyetlen karikatúrát rajzoljon róla.

Noha szerették úgy beállítani, mint aki nem is ábrázolja a saját korát, az *Előadó érkezik*ben minden benne van, amit a készülő diktatúráról tudni lehetett. A hallgató íróknak valamiből meg kellett élniük, ezért vállaltak előadásokat rendszerint gyári melósoknak, akik halálosan unták az előadásokat, akárcsak maguk az előadók. Utóbbiak sokszor el sem olvasták, amiről beszélniük kellett. Az a remek ebben a novellában, hogy a Petőfiről tartott előadás átbillen, és Biller egyszercsak elkezd arról beszélni, hogy „Hetek óta ígéreti... várjam itt, várjam ott... hetek óta... Margitka.” Margitkát egy gyönyörű egyetemista lányról mintázta, akibe Szabó Ede halálosan beleszeretett. Elég rosszmájúan írta meg a mérnököt, Margitka új udvarlóját, aki szintén létezett a valóságban. Margitka, Biller és a mérnök története közben nemcsak az derül ki, hogy mitől élénkül meg az amúgy halálosan unatkozó közönség, hanem az is, hogyan folyt akkoriban a kultúra terjesztése.

– *A Brancsban kiket írt meg?*

■ Ez a novella az újholdasokról szól, elég maliciózan. Ha emlékezetem nem csal, Nemes Nagy Ágnesék akkoriban a Bertalan Lajos utcában laktak, és ott volt a szerkesztőség. De a figurák nagyon át vannak formálva, nem lehet eldönteni, hogy egy-egy alakban kit írt meg. És persze nem létező alakokat is belehelyezett, vagy több emberből kevert ki egy szereplőt. Nem azt csinálta, hogy leírt egy figurát vagy egy történetet, akit vagy amit látott, hanem mindig egymásba csúszott nála a képzelet és a valóság. Amilyen valóságosan le tudott írni egy kalapot, ugyanolyan erős képzeletvilágot teremtett a kalap köré.

– *Az előadások mellett milyen megélhetési lehetőségei maradtak még az elhallgattott íróknak?*

■ A rádiózásból is meg lehetett élni. Sok regényt kellett átírni rádióra gyerekeknek. Mándy bedolgozott a rádióba, de időnként elege lett belőle. A Népművelési Intézet munkatársa is volt [1950 és 1954 között – D. F.], ahol műsorfüzeteket készítettek. Írt és rendelt is íróbarátaitól bábjeleneteket, csasztuskákat. Jánosy István például azt a rigmust írta, hogy „János bácsi mestere a sej-haj kaszának / Keze alatt gömbölyödik sej-haj az állat.” A rádiós világ aztán meg is jelent Mándy prózájában.

– *Megviselte, hogy nem publikálhatott éveken át?*

■ Abban a világban természetesnek éreztük, hogy nem publikálhatunk. A szerencsésebbek így is tudtak alkotni tovább. Nem tudom, gondolta-e bármelyikünk is, hogy valaha majd publikálhat. Azért könnyebb volt verset írni az asztalfióknak – az természetesebb tevékenység –, mint regényt vagy novellát. Szabó Magda úgy írta az első regényeit, áttérve a költészetről a prózára, hogy esélye sem volt a publikálásra. Hermann Hesse támogatása kellett hozzá, hogy megjelenhessen. Mándy is dolgozott, nem törődve azzal, hogy nem fog megjelenni. Domokos Mátyásnak van egy nagyszerű, az *Újhold Évkönyv*ben 1986-ban megjelent írása [*Leltárhiány* címmel – D. F.], ebben arról beszél, hogy mi tűnt el, mi nem íródott vagy jelent meg a diktatúra alatt.

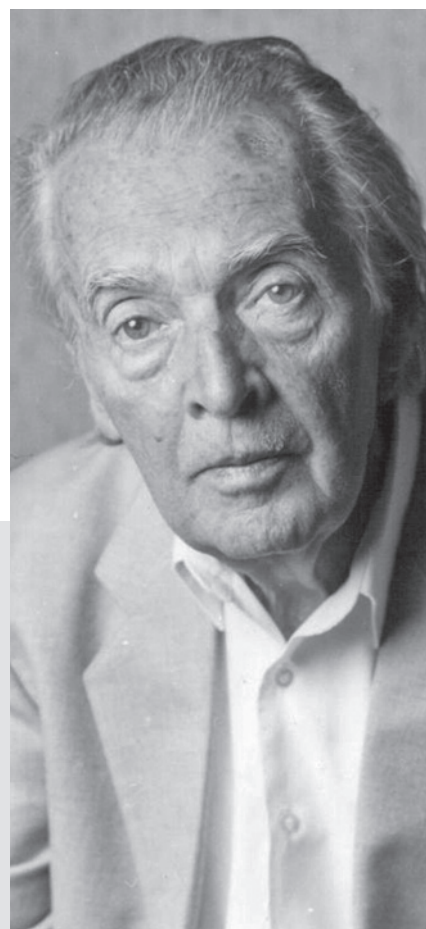
– *Mennyire volt bensőséges a viszonyuk?*

■ Jó kapcsolatban álltunk, sokat találkoztunk, de nem mondanám, hogy barátok lettünk volna. Kálnoky Lászlóval volt igazán nagy barátságban, sokat járt hozzá a Mészáros utcai lakásába. De Mándyval mindig mindenütt lehetett találkozni. Egyszer csak szembe jött az utcán.

– *Tóth Krisztina és Corà Erzsébet is mesélte, hogy Mándy meg akarta írni Kálnokyt.*

■ A Mészáros utcai lakásban mindig ült fent két-három macska a szekrény tetején. Amikor Kálnoky édesanyja felszolgált az ebédet, lehuppantak a szekrényről. Egyszer eltűntek a macskák. Kálnoky megtudta, hogy ezért egy Bagyu csúfnevű hentes a felelős, aki macskahúst használ fel a nyúltelekhez. A rá jellemző pontos-

Mándy Iván az utolsó fotók egyikén

A HUSZONEGYEDIK
UTCA

REGÉNY

Látom Lászlóval
nettel

1949. dec. 8.

Mándy Iván

(Jól lát nem tette fel
megfigyeni?)ÚJ IDŐK IRODALMI INTÉZET RT.
(SINGER ÉS WOLFNER) KIADÁSA, BUDAPEST

MÁNDY IVÁN

Vendégek a Palackban

ELBESZÉLÉSEK

Látom Lászlóval
nettelés Lászlóval
emlékére

1949. dec. 8. Mándy Iván

ÚJ IDŐK IRODALMI INTÉZET R. T.
(SINGER ÉS WOLFNER) KIADÁSA
BUDAPEST

sággal úgy fogalmazott, hogy amikor majd be akar mászni Bagyu, és a keze a magas kerítés tetején lesz, „egy rugós sámfával fogok rácsapni a kezére, mert én ugyan gyenge vagyok a henteshez képest, de rugós sámfával nagyot tudok ütni.” Kálnoky figurája mintha arra lett volna kitalálva, hogy Mándy megírja. Kiváló költő, de furcsa ember volt, remek humorral. Sokszor figyelmetlenül viselkedett a környezetével szemben. Nem lehetett eltéríteni a mondandójától akkor sem, ha a többieknek nem volt érdekes.

– *Úgy tudom, járt Domokos Mátyással közösen Mándyék Teleki téri lakásában. Hogyan emlékszik rá?*

■ Egy nagy szoba rémlik halványan. Talákoztunk az apával, Mándy Gyulával. Iván egyéniségébe az apjával való jó kapcsolat hiánya mindenképpen belejátszott, egy kicsit árvának érezhette magát. Kényelmes székekben ültünk, rendtelenség volt. Talán poros is volt a szoba, de ezt lehet, hogy már csak hozzáképzelem.

– *A futballon, mozin, kávéházon kívül volt valamilyen szenvedélye?*

■ Az írás – bármilyen furcsa is ezt mondani. Az életeleme volt, hogy megírja, amit maga körül megtapasztal, illetve azt a közérzetet, ami benne ebben a környezetben kialakult.

– *A 2014/10-es Holmiban azt írja A vidéki szegény rokon. Pár mondat Tar Sándorról című írásában Bán Zoltán András, hogy Mándy prózájában – leszámítva a Fabulyát – „valami rettentő bosszantó nosztalgizást láttam (és látok ma is)”. Mit gondol, van bármiféle nosztalgia Mándy szövegeiben?*

■ Van benne nosztalgia, meg az ellenkezője is. Nem lehet őt egynemű írónak tekinteni. Az *Előadók* novellái semmiképpen sem nosztalgikusak, *A pálya szélén* viszont az.

– *Nehéz olvasni Mándyt?*

■ Bejön nála valaki, azt sem tudjuk, pontosan kicsoda, mond három mondatot, aztán kimegy, és amit mondott, azt valaki más folytatja. Ködös, elmosott világa van. Ezt nem mindenki szereti. Én imádom Mándyt, nagyon szeretem olvasni, elsősorban a rövidprózáját. De megértem, hogy a másfajta írásmóddhoz szokott olvasóknak fogyaszthatatlan. Nem lehet tudni, mi történik pontosan nála. Vegyük Csikó bácsit, aki mindig a Hullamosóban ült, itta a pálinkákat, és időnként felnyerített. Mándy egy ilyen figurát beletesz a novellájába. Egy efféle alakra a kritikus könnyen azt mondhatja, hogy ilyen nincsen.

– *Milyen volt a nőekkel?*

■ Sok szerelme volt. Nem hiszem, hogy a beteljesülés, az érzéki szerelem olyan fontos lett volna számára. A lelki, szellemi, jellembeli vonások érdekelték inkább.

– *Valóban apolitikus alkat volt, mint ahogy jellemezni szokták?*

■ Nem politizált a műveiben, de amit megírt, abból előjött a politikum, elég az *Előadók*-novellákra gondolni. Nem annyira véleményalkotására emlékszem, mint inkább érzelmeire, indulataira. Félreérthetetlenül ugyanúgy gondolkodott, mint a többi újhordas, de nem szeretett direkt módon politizálni.

– *Irodalomról lehetett vele beszélgetni?*

■ Nem. Ha szóba került egy író, ő legfeljebb annyit mondott: hát az egy állat. Hogy miért az, azt már nem magyarázta meg. Az elméletek gyártása pedig teljesen idegen volt tőle.

– *Kiket szeretett olvasni?*

■ Nemes Nagy Ágnes, Kálnoky, Krúdy, Móricz. Pedig ki hinné, hogy Móricz novelláit nagyon szerette! De ilyesmiről is csak félmondatokban beszélt. Azt gon-

dolom, hogy bár hozzájuk kapcsolódik, ő mégis egy teljesen egyedi jelenség. Nála egyszer csak belecsúszik egy másik világba az ember. Ha beinvítál a novellájában egy kocsmába, akkor ott egészen mást kapunk, mint amit egy kocsmától várnánk.

– A huszonegyedik utcát így dedikálta Önnek: „Lator Lászlónak szeretettel 1949. dec. 8. (jobbat nem tudtál megfújni?)”. A Vendégek a palackbant pedig így: „Lator Lászlónak szeretettel egy lopás szomorú emlékére 1949. dec. 8.”. Milyen megfújásról, lopásról van itt szó? Mindkét címoldalon foltok találhatók. Ezek hogyan keletkeztek?

■ Amikor az Eötvös-kollégiumot szocialista módon átszervezték, egy csomó embert kizártak onnan, köztük engem is. Mándyt már akkor is nagyon szerettem, és a könyvtárból elloptam ezt a két könyvét. A címoldal foltjai pedig a pecsét egykori helyét jelzik, amit próbáltam valahogy eltüntetni. Azt az erkölcsi igazolást adtam magamnak, hogy Mándyt úgyis ki fogják innen hajítani, hiszen ő akkor már tiltott írónak számított. ■ ■ ■

Lator László: 1927-ben született Tiszasásváron. Kossuth-díjas költő, műfordító, esszéista. Bár 1948-ban kijöhetett volna első kötete, de a már kiszedett könyvet a cenzúra betiltotta. Végül csak 1969-ben jelenhetett meg első verseskötete, a *Sárangyal*. 1955-től az Európa Könyvkiadó lektora, később főszerkesztője volt. *Összes versei* 1997-ben láttak napvilágot. 2008-ban megkapta a Rotary irodalmi díjat, 2012-ben a Magyar Érdemrend középkeresztjét.

Darvasi Ferenc: 1978-ban született Gyomán. Szerkesztő, író, kritikus. Jelenleg Zuglóban él. Kötetei: *Határjárás* (kritikák, 2010), *Elválik* (novellák, 2012).

Darvasi Ferenc

